

УДК 343.98

Богдан Анатолійович БУРБЕЛО,

начальник відділу криміналістичного забезпечення
слідчого управління ГУНП в Харківській області

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ АБО ТАКИХ, ЩО ЇХ НАГАДУЮТЬ

Статистичні показники злочинів, що вчиняються з використанням вибухових речовин і вибухових пристроїв, є невтішними. Майже в кожній державі світу, незалежно від того, чи вона розвинута чи тільки розвивається, спостерігається зріст даної категорії злочинів.

Сучасна специфіка роботи правоохоронних органів вимагає забезпечити збереження максимальної кількості слідів злочину, що несуть криміналістично значиму інформацію огляду місця події пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Слідова картина відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

Огляд місця вибуху повинен бути ретельно продуманим і суцільним. Жодна із ділянок цього місця події не повинна бути пропущена. При цьому необхідно мати на увазі, що найбільша кількість слідів вибуху зазвичай концентрується в осередку вибуху, визначається за наявності воронки в ґрунті, найбільшим руйнувань, деформації матеріальних об'єктів, наявності інтенсивних слідів термічного дії тощо.

У криміналістичній літературі питання слідової картини кримінальних вибухів досліджували В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, А. Г. Воєвода, О. М. Завадський, М. В. Костенко, М. В. Салтевський, М. А. Селіванов, А. В. Старушкевич та інші науковці. Однак, вони розглядалися при дослідженні більш глобальних питань, і не в такому обсязі.

Криміналістична оцінка слідів на думку І.Д. Моторного, дозволяє створити основу для найбільш швидкого розпізнання в початкових слідчих діях того чи іншого характерного способу учинення розслідуваного злочину навіть за окремими ознаками.

Огляд місця події пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин потребує певних, дещо відмінних від загальноприйнятих, організаційних заходів із характерними особливостями виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації.

Слідова картина злочину, учиненого із застосуванням вибухового пристрою та вибухових речовин, є різноманітною. У ній, як стверджують М. А. Погорецький, М. О. Ленко, зустрічається вся сукупність можливих матеріальних та ідеальних слідів, оскільки в механізмі події беруть участь люди і речі, які взаємодіють і утворюють ідеальні сліди пам'яті та матеріальні сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини тощо.

Під вибухом розуміють явище, пов'язане з раптовою зміною стану речовини, що супроводжується різким звуковим ефектом і швидким виділенням енергії, яке визначається рядом суттєвих чинників. Таких як вид, кількість і характер дії вибухових речовин, наявність і матеріал оболонки корпусу, що створює вражаючі осколки, а також місце розміщення вибухового пристрою та вибухових речовин.

У криміналістичній літературі сліди огляду місця події пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин розділяють на групи.

Так, А. А. Картавий відносить до слідів вибуху:

1) залишки вибухового пристрою (фрагменти корпусу, камуфляжів, уламки електродротів, вогнепровідних шнурів, механічного детонатора, деталі часового механізму та елементів електропостачання та інших деталей);

2) сліди вибуху, які відображаються на предметах навколишньої обстановки: осколочне пошкодження об'єктів (вм'ятини, пробоїни, подряпини тощо); наслідки впливу ударної хвилі вибуху; сейсмічні пошкодження будівель та споруд; травми та інші пошкодження на тілі та одязі потерпілих; термічні пошкодження об'єктів;

3) продукти вибуху, вибухової речовини: залишки вибухової речовини у вигляді часток, які не прореагували та порошку; конденсовані (тверді) продукти вибуху; газоподібні залишки (окис азоту, вуглекислий газ, окис вуглецю, пари води тощо); фрагменти упакування вибухової речовини.

М. А. Погорецький, М. О. Ленко та Д. Б. Сергєєва більш детально класифікували сліди вибуху:

1) фрагменти вибухового пристрою (деформовані фрагменти деталей та частин вибухових пристроїв);

2) сліди в центрі (епіцентрі) вибуху (продукти вибуху та інші залишки вибухових речовин або вибухоздатної суміші);

3) сліди впливу ударної хвилі вибуху для вибухів вибухових пристроїв із зарядами масою до 10 кг вибухової речовини виділяють: бризантний, тепловий та запальний, фугасний (метальний), мікроструктурний та сейсмічний вплив);

4) сліди вторинних осколків (наскрізні пробоїни, сліпі пробоїни та вм'ятини);

5) ідеальні сліди вибуху (сліди, що відображаються у свідомості потерпілих та свідків - акустичний ефект вибуху, світловий вплив (спалах) та запахові відчуття).

Для пошуку слідів під час огляду місця вибуху широко використовуються засоби криміналістичної вибухотехніки: прилади, устаткування, інструменти, матеріали, хімічні реактиви, програмне забезпечення і інші засоби, призначені для використання слідчими, експертами і спеціалістами-вибухотехніками при вирішенні завдань з пошуку, виявлення, знешкодження, знищення, огляду, фіксації, вилучення, транспортування і криміналістичного дослідження вибухонебезпечних об'єктів і слідів, які залишаються на місці встановлення чи вибуху.

Вибух мінімізує кількість слідів злочинців, вибухових пристроїв та вибухових речовин. При спрацюванні вибухового пристрою відбувається руйнування або сильна деформація усіх елементів його конструкції. Через температурний вплив і високий тиск продуктів вибуху знищуються сліди біологічного походження (сліди пальців рук, кров, волосся та ін.) на корпусі та деталях вибухового пристрою. При потужному вибуху відбувається значне руйнування елементів конструкції як підричника, так і корпуса вибухового пристрою, розкидання фрагментів та часткове їх згоряння при вибуху, призводить до знищення слідів.

Найчастіше у ході огляду місць вибухів вилучаються деталі і осколки вибухових пристроїв, сліди вибухової речовини, описуються пошкодження, вилучається одяг потерпілих, зіпсований, понівечений вибухом. Рідше виявляють сліди транспортних засобів злочинців. Сліди злочинців при цьому виявляються досить рідко. Проте на місці вибуху можна вилучити недопалки сигарет, викурених (за словами свідків-очевидців) злочинцями, частки пошкодженого одягу і взуття, сліди взуття, використані злочинцями інструменти, тощо.

Ситуаційні дослідження по огляду місця події пов'язаного з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин завжди мають ретроспективний характер. Такі дослідження засновані на вивченні комплексу різноманітних слідів і об'єктів, утворених до та після вибухів, моделюванні обстановки та реконструкції вибухових пристроїв і спрямовані на визначення суттєвих рис динаміки механізму вчинення кримінальних вибухів.

Своєчасне дослідження слідів вибуху дозволяє отримати значну інформацію про вибуховий пристрій, який застосовувався, його кількісні та якісні характеристики. Дозволить найбільш повно відтворити механізм учинення злочину, що, у свою чергу, забезпечить встановлення моделі злочинної події, орієнтувальним чинником у виборі напряму розслідування, а також надати необхідні відомості для виявлення інших речових доказів та встановлення осіб, причетних до вчинення злочину.

Одержано 19.10.2018

УДК 343.982.342

Ганна Сергіївна ВЕРЕТУН,

завідувач сектора дактилоскопічних видів досліджень

та обліків відділу криміналістичних видів досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

КОМПЛЕКСНА ЕКСПЕРТИЗА. ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ВІД ПОНЯТТЯ «КОМПЛЕКС ЕКСПЕРТИЗ»

В експертній практиці на сьогоднішній день існує можливість проведення досліджень одночасно кількома експертами – комісією експертів. В залежності від питань, які вирішуються, кількості та характеристик об'єктів дослідження до складу комісії можуть входити експерти однієї галузі знань, – в такому випадку експертиза є комісійною, або різних галузей знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань), – така експертиза є комплексною.

В ході проведення розслідування кримінальних правопорушень та вирішення інших правовідносин в органів досудового розслідування, слідчих суддів або судів часом виникає необхідність призначення експертиз різних видів для дослідження одного спільного об'єкту. Цим зумовлено створення комісій експертів. Однак бувають ситуації, при яких питання, що мають вирішуватись експертизою певного виду не можуть бути вирішені без фахівців інших спеціальностей. В таких випадках стає актуальним призначення комплексної експертизи.

Проте існує тонка грань між поняттями «комплексна експертиза» та «комплекс експертиз».

Грунтуючись на поняттях загальної теорії криміналістики, законодавчих та нормативно-правових актів (КПК України, Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом № 591 від 17.07.2017, Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції № 53/5 від 08.10.1998) [1; 2] та емпіричному досвіді, комплексною експертизою є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання).

Тобто, комплексною є експертиза, в якій експерти, що спеціалізуються в різних галузях знань або родах судових експертиз, зайняті спільним вирішенням одних и тих самих питань та формулюванням загального висновку [3]. Врахування точок зору кожного з експертів забезпечується можливістю у разі недосягнення згоди давати окремі висновки. Висновки, зроблені кожним експертом самостійно, без участі спеціалістів в інших галузях знань, підписуються одноособово. Висновки по загальних питаннях підписують всі судові експерти, що приймали участь в провадженні експертизи. При цьому припускається, що кожен з учасників комплексної експертизи окрім вузької спеціалізації володіє знаннями в суміжних галузях наук, які використовувались при наданні висновку, орієнтується в схемі всього дослідження, засобах, що застосовувались, та методах на всіх етапах дослідження.

Головна ознака комплексної експертизи – це вирішення суміжних питань експертиз різного класу або роду, які не можуть бути вирішені на основі однієї галузі експертних знань. Порядок проведення досліджень, у тому числі визначення послідовності та строків виконання окремих досліджень визначається нарадою всіх експертів-співвиконавців, організованою головою експертної комісії, враховуючи функції кожного з експертів, що приймають участь в провадженні експертизи. Оцінка отриманих результатів також дається колегіально.

Якщо вирішення питань, що відносяться до різних класів (родів) судових експертиз, щодо одних і тих же об'єктів, здійснюється експертами різних спеціальностей без спільних